

U V O D N I K

ŠUŠTARSKA NEDELJA
V TRŽIČU

Tradicija in želja tržiških trgovsko-poslovnih krogov je še najbolj izražena v tržiški šuštarški nedelji, ki ima svoj dan na "angelsko" nedeljo, to je prvo nedeljo v septembru. Šuštarška nedelja je s svojo stoletno izkušnjo postala tradicionalna in v bistvu predstavlja največji tržiški trgovski dan, kar sejem tudi je.

Kratka anketa, ki jo je med netržičani izvedel naš raziskovalec in pedagog dr. Marijan Klemenčič iz Kovorja, govori o tem, da Tržič najbolj poznajo po čevljarški tradiciji: tovarni PEKO, trgovini na Deteljici in Šuštarški nedelji. Šele nato sledijo Bojan Križaj, Dovžanova soteska, pot čez Ljubelj, ipd.

Zakaj se tradicionalna šuštarška nedelja počasi, pa vendar, spreminja. Stalni obiskovalci šuštarške nedelje so namreč lahko opazili, da je stojnic z obutvijo vse manj. Obutev ne predstavlja več tako pomembnega deleža v človekovi potrošnji, pa tudi začetek šolskega leta z nakupom novih čevljev in copat ni več odločilen. V sedanjem času se izdeluje toliko različnih vrst blaga in proizvajalci iščejo možnosti za prodajo. To tržiški sejem kvari, pa tudi bogati. Razmere bo moral organizator - Turistično društvo Tržič občuteno zaznavati in reševati s trezno presojo in ukrepi.

Prireditelj - Turistično društvo Tržič z blagimi očitki krivi za odmikanje od prvotne, zgolj čevljarške smeri, tudi Tovarno PEKO. Ta tovarna je v bistvu naslednica in podružbljenka čevljarških podjetij iz Tržiča. Torej, naj bi nosila več iniciative in tudi prireditvenih stroškov, čemur pa se izogiba zaradi trenutno slabega poslovnega stanja in boja za preživetje. Zaradi tega pa povzemajo iniciativo druge, celo nezaželjene sejemске panoge, ki jim rečemo tudi kramarija.

Pohvalno je, da se tržiški sejem na šuštarško nedeljo iz leta v leto širi. Število stojnic - okoli 300 - je bilo tudi v letošnjem letu večje kot leto poprej. Večji je verjetno tudi prodajni učinek, večje je število obiskovalcev (letos okoli 50.000) in Tržič je na ta dan že prenatrpan.

Vzporedno s povečanim obsegom sejma pa raste tudi število nesejemskih prireditvev, ki spadajo v okvir šuštarške nedelje. To so:

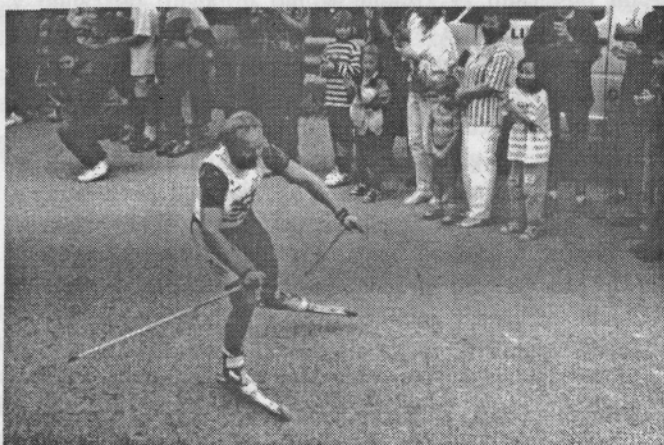
Mednarodni tek na rolgah skozi Tržič do cilja v Lomu · razstava čevljarških kopit · modne revije · koncert Pihalnega orkestra Tržič · koncert CPZ Ignacij Hladnik · nastop folklorne skupine Karavanke · dresurni nastop psov · razstava ptic društva Kalinka iz Tržiča itd.

UREDNIŠTVO

Pogled na glavno tržiško ulico v času Šuštarške nedelje.

Mednarodni tek na rolgah v Lomu. Bojan Križaj tokrat na asfaltu in na rolgah.

ČRNO ZNAMENJE
V KOVORJU
(II. del)

V tem delu bomo opisali arhitekturni in slikarski del tega znamenja. Po obliki je slopasto in preračunano na pogled z vseh štirih strani oz. fasad. Na sedanjem, dvignjenem podstavku, ki ga je prej pri prvotnem znamenju zamakala voda, stoji štirioglat slop z živimi robovi (195x94cm), ki se zgoraj razširi v kockast nastavek (120x120cm) in ima na vsaki steni ozko, zgoraj polkrožno vdolbino (80x43x15cm). Pomnik ščiti štirikapna 160 cm visoka piramidalna streha pokrita s skodlami, t.j. prava alpska strešica; poprej je bil škrlj. Piramido zaključuje kovan križ. Znamenje je dokaj visoko, saj meri v višino 4.92 cm. Zgradbici daje belino omet iz bistriškega peska, le okrasni zidci so v zelenkasti barvi perasekega tufa, kamna, ki je krasil in še krasil podboje in portale vrat ter okenske okvire starih kmečkih domov in drugih hiš. Ne pozabimo še na okras v obliki štirih okrasnih niš v nosilnem slopu.

Oglejmo si še zanimive freske! Akademskemu slikarju g. Vinku Tušku je odbor za gradnjo zaupal izdelavo fresk v zgornjih vdolbinah to je slik izdelanih po načinu posebne tehnike poslikave na svežem ometu. Za vse niše so skrbno izbrane slikarije v pozno srednjeveškem stilu, ki se kaže v značilni poljubnosti in se vtaplja v ljudsko umetnost. Vse slike okvirjajo ornamenti v krasilni tehniki. Tako vidimo v niši, ki je obrnjena proti farni cerkvi, fresko Marijinega Vnebovzetja. Na ta praznik imajo v Kovorju žeganje. Umetnik je upodobil Marijo klečečo na oblaku, ob njenih nogah sta angela-puta, v eni roki pa imata liliji; nad njo je sv. Trojica upodobljena tako, da Oče in Sin držita nad nebeško Kraljico krono, nad njima pa lebdi sv. Duh v podobi goloba. Oblačila so v rdečkastorjavi barvi, Marija ima še bel pajčolan.

V severni niši, obrnjeni proti Trziču, je mučenec sv. Boštjan. Ta je bil stotnik v rimski vojski in ker je bil kristjan, ga je dal cesar Dioklecijan obstreliti z 99 puščicami. Ranjenec ni umrl ampak je ozdravel in ponovno stopil pred cesarja s prošnjo naj ne mori kristjanov. Ta ga je dal leta 238 pobiti z gorjačami. Leta 680 je razsajala kuga. Ko so kristjani prenesli mučenceve kosti v cerkev in ga prosili za pomoč, je kuga prenehala. Od takrat se verniki zatekajo k Boštjanu kot pomočniku zoper kugo. Naš umetnik ga je naslikal privezanega na drevo, ovitega samo v ozko belo ogrinjalo okoli ledij in zadetega s tremi puščicami. V ozadju vidimo hribovito pokrajino v kateri so nakazane kamnite rimske stavbe. V zahodni niši stoji sv. Rok, prikazan kot popotnik na poti, ogrnjen v rdečkasto rjav plašč in z romarsko palico v roki. Na levi nogi ima kužno rano nad kolenom, ob desni mu sedi pes, ki ga gleda in v gocu drži kos kruha. Rok je bil na poti iz Francije v Rim. Ker je med potjo stregel kužnim bolnikom, se je ukužil tudi sam. Težko bolan se je zavlekel v prazno koč. Po legendi ga je krepčal angel, pes pa mu je prinašal kruh in meso. Rok je ozdravel, se vrnil v rodni kraj Montpellier, tam pa so ga obdolžili vohunstva in ga zaprli. Po petih letih je v ječi umrl. Ljudje se zatekajo k njemu za pomoč proti kugi, steklini in ranam. V Trziču ima v Jožefovi cerkvi oltar. Njegov god se praznuje 16. avgusta.

Freska na zahodni strani znamenja kaže sv. Barbaro ogrnjeno v zelen plašč preko rjave obleke, na glavi pa ima kronico. V rokah drži stolpič, v ozadju se kaže obzidje kraljevega gradu. Barbara je živela v Mali Aziji. Bila je kristjana in zelo lepa. Oče kralj, jo je zapiral v stolp. Ker se ni hotela poročiti po očetovi volji, je pobesnel in ji sam odsekal glavo. Takoj za tem zločinom ga je ubila strela. Svetnica ima praznik 4. decembra. Štejejo jo med 14 pomočnikov zoper kugo in strelo. Časte jo rodarji in zidarji ter se ji priporočajo za srečno zadnjo uro.

Vso opisano simboliko si je vredno pogledati in se ob tem zamisliti kaj Črno znamenje s slikami sporoča. Ta pomnik z visoko vrednostjo preproste vaške kulture, nam v freskah prek vseh štirih podob govori o ljubezni in pomoči bližnjemu, o resnicoljubnosti in vstrajnosti v veri. Ob tem nam tiho brez besed priča še o grenkem sporočilu naših prednikov o njihovem velikem trpljenju v času kuge in turške nadloge.

M.M.P.

POPRAVEK:

V prejšnji številki Razgledov je prišlo do neljube pomote v članku *Obnovljeni gasilski predmeti*. V paviljonu je bila razstavljena restavrirana kriška brizgalna in ne trziška!

NOVI ABRAHAMI IZ
TRŽIŠKE OBČINE SO
SLAVILI

Kot je že znano se je v Trziču uveljavila navada, da občani trziške občine proslave svojo polstoletnico v koči pod Storžičem.

Ob domu pod Storžičem se je v soboto, 24. septembra zbralo prek 80 trziških »abrahamov«. Moralo bi jih biti nekaj čez 200.

TRŽIŠKI
RAZGLEDI

NASLEDNJA ŠTEVILKA IZZIDE 20. OKTOBRA

ŽIVLJENJE NA PODROČJU
DOLINE IN JELENDOLA
V PRETEKLOSTI

OGLARJENJE

Časi v preteklosti na tem področju so se spreminjali. Še pred dobrimi sto leti so tod proizvajali skoraj izključno oglje. Posel s hlodovino še ni bil odprt, ker so bili prevozni stroški preveliki zaradi neugodnega terena in poti. Z zgraditvijo gorenjske železnice pa so železarne prešle na porabo premoga namesto oglja in razmere so se spremenile celo v začasno krizo.

Tako so pred dobrim stoletjem na tem področju obsežnih Jelendolskih gozdov prekuhali večino lesa v oglje. Zato je bilo vsepovsod veliko oglarjev. Vse oglje pa je bilo potrebno transportirati predvsem v tržiške jeklarne in fužine. Znani so tudi prevozi drugam. Do Tržiča so oglje vozili ponavadi na žlefish v koših. Prevozniki oglja so imeli nekako porazdeljena področja s katerih so vozili oglje. Tako so Šentančani imeli področje od Kofc do Zalega potoka, Lomljani višinski levi breg Bistrice in Dolinci osrednji del. Vse oglje razen tistega, ki so ga vozili Lomljani, se je vozilo skozi Dovžanovo sotesko. Zaradi zasilnih poti in mostov, še posebno skozi Dovžanovo sotesko, so morali te poti neprestano obnavljati. Prometa z ogljem pa je bilo veliko. Ker je tovor drsel na lesu in je bil tudi najbolj kritičen most lesen je znano, da je ta most celo dvakrat pogorel zaradi trenja lesa z lesom, to je zaradi samovžiga. Povdariti je treba, da je poti in mostove hudourniška Bistrica stalno uničevala.

PREHOD NA PREDELAVO
LESA V HLODOVINO IN
Z ŽAGARSTVOM

S tem, da se je poraba oglja kritično zmanjšala, je pa zaradi razvoja železniškega omrežja naraslo povpraševanje po hlodovini in žaganem lesu. Razmere na tem področju si je ogledal bogati baron Born, ki je začel odkupovati posestva na tem področju. Največje posestvo je bilo v posesti Kranjske industrijske družbe, ki ga je odkupil in s tem si je začel Born zaokroževati največjo gozdno posest na tem področju. Drugi večji lastnik je bil Primožič iz Jelendola. Born mu je zamenjal posest z večjim kompleksom kmetijske zemlje v Pristavi pri Tržiču.

Prvo kar je bil Born prisiljen storiti je bil predor skozi Dovžanovo sotesko torej tisti, ki ga uporabljamo še danes. Z ureditvijo cest se je začelo izkoriščanje gozdov predvsem smreke-jelke in predelava lesa. Sprva so vozili hlodovino in žagan les na železniško postajo Podnart, pozneje z zgraditvijo železnice do Tržiča pa si je Born uredil skladišče in žago v Tržiču v sklopu železniške postaje.

FURMANI IZ
DOLINE IN JELENDOLA

Z izgradnjo solidne ceste iz Jelendola se je spremenil tudi način transporta. To ni bila več večinoma volovska vprega, ampak pravi dvoosni voz s konjsko vprego z enim ali dvema konjema. Kdo so bili furmani iz doline in okolice. Večinoma so bili Bornovi hlapci in hlapci večjih posestnikov iz Doline in okolice pa tudi sami

Pogled proti južnemu delu tržiškega »pvaca« na Šuštarstvo nedeljo.

Izbira je bila velika...

gospodarji manjših kmetij. Slednjim je bil to dopolnilni zaslužek. Pred drugo svetovno vojno so v času konjunktura na Bornovem posestvu posekali kar do 30.000 m³ raznega lesa in pretežno količino tega lesa so transportirali z voznimi iz Jelendolskega skladišča v Trzič na kolodvor, kar predstavlja približno 10 km dolgo pot. Tega posla se je udeleževalo tudi do 60 voznikov-furmanov, ki so običajno opravili dnevno dve vožnji.

Pojav tolikšnega števila tovornih voz na poti skozi Trzič je povzročilo v Trziču nemajhne prometne težave. Ves ta tovorni promet je šel od glavne cerkve po klancu skozi "gaso" in po glavnem trgu. Posebno skozi gaso, ki je ozka ulica in obojestransko obdana s hišami, je šlo včasih zelo tesno. Vozovi so povzročali veliko ropotanja in škripanja z zavorami. Vmes so se pojavljali številni klici furmanov in pokanje bičev. To je šlo gasarjem tudi na živce in zato je na furmane včasih tudi kaj priletelo. Furmani pa so se tudi branili in včasih napadali z gajzlami ali biči. Pa se je dogodilo, da je furman za izziv švistnil z gajzlo proti oknu. Na takšne primere pa so se včasih gasarji pripravili. Hitro so prestregli gajzlo s palico tako, da se je usnjen trak gajzle navil okoli palice. Tako blokirano gajzlo pa furmanu ni bilo težko iztrgati iz rok. Iztrgati gajzlo furmanu pa je bila zanj sramota.

Posebna vrsta furmana je bilo izvlačenje hlodovine iz gozdov do cest in skladišč ob cesti. Izvlačenje so poskušali stalno tudi mehanizirati. Že med obema vojnama je bilo na tem področju razvito tudi žičničarstvo. Pomagati so si prizadevali tudi z gradnjo suhih in vodnih riž. Pri tem pa niso imeli posebnega uspeha. Novi goloseki so povzročili številne nalive in deroča voda je ponavadi hitro uničila zgrajene riže. Zato so si začeli prilagajati razmeram na terenu. Za spravilo hlodovine je prišlo v poštev znanje, domiselnost, pridnost in velika zainteresiranost ljudi. Pri spravilu pa še vedno niso prezrli furmanov za izvlačenje hlodovine. Prilagajali so tudi čas izvlačanja. V nekaterih pogojih je bila to zima, ko so si pomagali tudi s poledenitvijo poti. Značilno za nekdanje metode spravila hlodovine iz gozdov je bilo, da so bile obzirnejše do narave kot danes, ko je na razpolago težka mehanizacija in posebno težki izvlačilci so do narave brezobzirni.

Že skoraj pozabljena posebnost tedanjega časa je bila tudi ozkotirna gozdna železnica, ki je obratovala v glavnem v času med dvema vojnama. Ta je premostila večinoma ravninski del razdalje med tedanjim Puterhofom in Medvodami. Namenjena je bila za pobiranje gozdnih produktov, ki so jih dostavljali do te železnice iz gozdov.

DELO DRVARJEV ALI GOZDNIH DELAVCEV V BORNIVIH GOZDOVIH

Za posek in spravilo velikih količin hlodovine in drv je Born zaposlil precej drvarjev ali gozdnih delavcev. Od teh je nekaj bilo domačinov, Lomljanov in tudi tujih delavcev, največ iz selške doline. Preko leta jih je zaposlil več, selekcija pa se je začela pred zimo. Takrat je Born obdržal najboljše in tiste, ki jih je imel rad

oziroma, da so se zanje odločili njegovi logarji ali poslovodeči. Drugi so izgubili delo. Ko je novinec zaprosil za delo so ga presodili, če ima delovne roke, kakšno ima obutev. Ta je morala biti ustrezno trpežna, nebleščeča, vendar negovana. Predvsem pa so delavca hitro presodili po orodju. Gledali so tudi na to, da se je delavec obnašal *stanu primerno*. Dogodilo se je, da je bil delavec odpuščen, če se temu ni podredila njegova žena. Bile so torej tudi krivice in pa izkoriščanje. Tisti, ki se ni prilagodil željam in zahtevam je bil celo slabše plačan, največ tako, da je moral prevzeti kakšno neugodno delo na akord.

Delo gozdnega delavca je bilo težko. Kuhati si je moral sam. Ves teden je bil običajno v gozdu. Kdor se je pri oskrbi zapustil, je tudi oslabel. Takšnega pa ni nihče maral in je postal preziran in revež. V organiziranih večjih skupinah pa so si za kuhanje določili tudi kuharja. V gozdnih kolibah so si pripravili ognjišča. Najbolj pogosta jed pa jim je bila polenta ali pa žganci, ki so jo zabelili ali pa namakali v zasko. Le po praznikih se je jedilnik nekoliko spremenil. Tedaj je bilo na jedilniku tudi suho meso ter kruh ali celo potica.

Delavci so bili pri večjih delih organizirani pogosto v skupine-partije. Skupina je imela svojega vodja, ki je bil običajno najbolj izkušen delavec in organizator dela. Ta je vodil tudi stike z delodajalcem. Za nekatere takšne skupine iz poljanske doline je bilo značilno, da so bili preko leta sekači, za izkupiček svojega dela pa so odšli na Hrvaško kupiti dobre konje in s temi konji so pozimi prevzeli izvlačanje hlodovine iz gozdov. Znana pa je tudi usoda skupine neizkušenih fantov iz Dolenjskega. Niso se znali niti dobro dogovoriti z delodajalcem. Za vse poletno delo so odšli praznih rok - brez zaslužka. Med najbolj nevhvaležnimi deli je bilo v pozni jeseni pripravljanje drv. Drv iz Bornovih gozdov običajno niso prodajali. Porabili so jih veliko za lastne potrebe, za ogrevanje gradu in za nameščence, ki jih je dobil zastoj vsak Bornov nameščenec. Za pripravo drv je delodajalec skrbel za posebno nadmero, ki je morala meriti najmanj 30 cm v višino. Še posebno pa je gledal na gosto zlaganje.

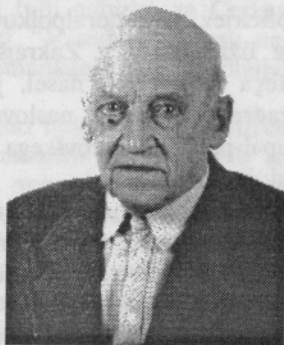
ZBRAL F.P.

Skladišče hlodov v Jelendolu pred 1. svetovno vojno.

**ZNANI OBRRTNIKI
IZ TRŽIŠKE OBČINE**

V zadnji številki Tržiških RAZGLEDOV (TR) smo predstavili mizarsko podjetje g. A. Smoleja iz Kovorja. Tokrat bomo predstavili dva obrtnika mizarske stroke, oba seniorja, in del njune bogate družinske obrtne preteklosti. Njuno delovanje ima veliko skupnih značilnosti: jubilejna starost okoli 85 let, oba nekdanja strokovna učitelja in priznana mojstra mizarske obrti.

**AVGUST
PRIMOŽIČ,
TRŽIČ**

TR: Znano je, da je bilo Vaše delovanje strokovno zelo bogato in da ste to dosegli tudi ob navezavi na prav takšno bogato družinsko tradicijo. Zanima nas to oboje!

Stari oče je bil znan po tem, da je postavljaval nove žage po tedanjem Kranjskem in Štajerskem. Tudi njegov oče se je že uveljavil na tem področju. Bil je konstruktor furnirskega stroja za katerega je prejel eno od najvišjih tedanjih priznanj in sicer kolajno reda Marije Terezije. Oče pa se je izučil mizarstva v Zagorju in leta 1905 je začel mizariti v Tržiču in to s splošnim mizarstvom. V Tržiču je bil ustanovitelj Obrtnega združenja in tudi njegov predsednik. Sam sem začel mizariti pri očetu. S strokovnimi tečaji sem dosegel mojstrsko usposobljenost in pa usposobljenost strokovnega učitelja. Ta posel sem vršil okoli 11 let. Bil pa sem tudi inšpektor vajenskih šol za Gorenjsko, Notranjsko in Primorsko. V tem času sem priredil tudi učni program za vajenske šole mizarske stroke. Mizarska stroka je bila v Sloveniji nekoč zelo strokovno razvita. Učitelji-specialisti za strokovni pouk na delovodskih šolah so bili zelo dobro plačani. Poznam primer, da je imel g. Dolak pred vojno celo 80 din plače na uro. Tako so bili ti kadri dobro plačani in so zares zelo veliko znanja tudi prenesli na druge.

TR: Znano je, da niste bili zadovoljni s povojno reformo strokovnega šolstva. Ta reforma je kvarno vplivala na razvoj obrti. Uglašena je bila na industrijsko dejavnost.

Poglejte, v Tržiču smo imeli dobro obrtno šolo za štiri obrtne smeri. Bila je v Tržiču-domačem kraju in vajencem ni bilo potrebno obiskovati šole v tujih, prometno dislociranih krajih kot je bila kasneje to npr. Škofja Loka. Že to je bila velika prednost. Vajenci so živeli in delali v domačem kraju. Prednost neločenosti kraja šolskega in praktičnega pouka je bila velika. V industrijskih šolah je bila ta ločenost tako velika, da so se vajenci opredelili predvsem na šolo in zanemarili delo. Zanemariti strokovno delo pa pomeni zanemariti obrtni poklic.

TR: Znana je Vaša vitalnost in to, da greste kljub častitljivim letom še vedno v delavnico. Je pa usoda nadaljevanja obrti v družini vprašljiva?

Življenska trdnost je delno res v rodbini. V mladosti sem bil tudi športnik in kasneje sem bil vedno v gibanju. Posledice tega se mi poznajo po dobri strani. Je pa obrtno nadaljevanje družinske tradicije sporno. Sin dipl. arh. Ignac pač ne more ohranjati mizarske obrti, čeprav se je tudi on v njej izpopoljeval in mu nadvse koristi tudi to znanje.

ZA TR SE JE POGOVARJAL FRANC PRIMOŽIČ

**JOŽE
SITAR,
senior,
KRIŽE**

TR: Vaša družina je znana po mizarjih. Zanima nas ta družinska tradicija.

Znano mi je, da se že četrti rod v družini ukvarja z mizarstvom to je stari oče, oče, jaz in sin. Starega očeta se spomnim izpreded 80 let, da je izdeloval pohištvo iz masivnega lesa in to predvsem za pohištvo, ki so ga naročali za "bale". To je počel kar v dnevni sobi. Oče se je kasneje usmeril predvsem na izdelavo stavbenega pohištva. Kasneje po prvi svetovni vojni, s širitvijo golniške bolnice pa smo prevzeli večino investicijskih in vzdrževalnih mizarskih del te ustanove. Leta 1934 sem končal mizarsko delovodsko šolo. To znanje mi je prišlo zelo prav, največ zaradi zahtevnih del, ki smo jih izvajali na Golniku. V tistem času smo imeli v delavnici do 7 pomočnikov. Delo smo izvajali tudi drugod, med drugim za Železnico. Dela nam ni primanjkovalo. Vedno smo upoštevali kvalitetno izvršitev del.

Vojna je ustavila delovni ritem in povzročila zmanjšan obseg naše proizvodnje. Po vojni smo nadaljevali s približno polovično predvojno zmogljivostjo. Oblast je dajala prednost družbenim podjetjem in skrbela z davčno politiko, da se ne bi razmahnilo preko mej male obrti. Prevzemali smo predvsem zahtevna dela za stanovanjske bloke, največ na področju Radovljice in pa notranjo opremo.

TR: Kot je videti, družinska tradicija mizarstva v Vaši družini še ne bo zamrla. To nadaljuje zdaj Vaš sin Jože.

Sin nadaljuje s splošnim mizarstvom. Največ dela pri opremi knjižnic in opremi za lokale. Prevzema tudi specialna dela, z zatevami nove sodobne tehnologije kot npr. novi laboratorij na Golniku. Delavnico ima usposobljeno za furnirano pohištvo in masivo. Tako ima tudi specialne stroje za razrez lesa in iveric, za lepljenje robov, za oblikovanje lesa in razne vezi, za površinsko furniranje in brušenje, lakiranje itd.

ZA TR - FRANC PRIMOŽIČ IN EVGENIJ VALJAVEC

MSGR. VIKTOR ZAKRAJŠEK,

(NADALJEVANJE IZ PREJŠNJE ŠTEVILKE)

O kaplanskem delovanju g. Zakrajška v letih 1929 - 1934 nadaljujemo še z nekaterimi izjavami živečih Tržičanov:

Mirko Mežek: Z g. Zakrajškom sem sodeloval pri odrskih prireditvah na Skali. Delovanje g. Zakrajška nas je dvignilo na raven, da smo postali prvi na Gorenjskem. Boljši smo postali od Kranja in Jesenic. Tedaj smo predvajali ne samo dramska dela, ampak tudi solidne operete. Obisk na prireditvah je bil zelo velik. Običajno sta bili po dve predstavi v soboto in nedeljo. Odrskih delavcev nas je bilo kar 16 do 18. To so bile skupine kot so šminkerji, pripravljavci kulis, krojačice za kostume, osvetljevalci in podobno. Vsi smo se zelo trudili in tudi lovili znanje kjer smo le mogli.

Na ogled smo hodili k konkurenčnim odrom, ti k nam in tako smo se izpopolnjevali. Duša vsega pa je bil g. Zakrajšek. Imel je solidno znanje in še posebno dober smisel za sodelovanje. Za delo nas je prav navdušil. Dogodilo se je, da smo delali celo noč. Takrat pa nas je zjutraj popeljal na čaj. Vedel je, da doma ne bomo imeli razumevanja, ker bi morali kar naravnost oditi spat. Tedaj smo bili mladi. Pri nas doma za takšne zadeve večkrat ni bilo razumevanja, tega pa je imel g. Zakrajšek. Ohranili smo ga v zelo lepem spominu.

Pred vojno in po vojni se je v Tržiču pojavljal kot režiser pok. *Šter Blaž*. Poznana je njegova ocena g. Zakrajška kot režiserja: "Bil je neprekosljiv. Takšnega v Tržiču ne bo več".

Sedaj pa se bomo vrnili k delovanju msgr. Zakrajška v Tržiču v povojni čas, čas ko je prevzel v Tržiču tržiško in lomsko župnijo ter ustanovil novo župnijo v Bistrici pri Tržiču.

V Tržiču je l. 1954 nasledil prof. Jožeta Gregoriča. To so bila Tržiču zelo težka leta za ohranjanje in izvrševanje dolžnosti pri vodenju katoliške cerkve. Prof. Jože Gregorič je pri svojem poslanstvu težko krmaril med zahtevami tedaj zelo brutalno proticerkveno usmerjenega državnega režima, čeprav se mu je kot pravijo celo preveč uklanjal. Marsikatero skrivnost poniževanja in trpičenja je odnesel s seboj v grob, nekaj pa se jih je v vedenju tržičanov še ohranilo.

In v te razmere je sedaj prišel msgr. Viktor Zakrajšek. Občinski oblastniki so ga nameravali takoj pritisniti k tlom in mu vzeti duhovno moč. Znano je, ko so ga poklicali na občino, da se predstavi in da ga ustrahujejo, da pred občinskimi oblastniki ni pokazal strahu. Ti so bili sprva iznenadeni zaradi njegove odločnosti. Niso vedeli ali naj ga pretepejo, kot je bila tedaj za takšne primere navada, ali se umaknejo. V spominu so se ohranile govornice, ki so jih raznašali celo prisotni nasprotniki, da so se v besednem spopadu morali končno umakniti in priznati poraz. Nasprotovanje cerkvi pa so začeli na bolj rafiniran način.

Poznavalci pravijo, da je bil msgr. Viktor Zakrajšek celo partizanski oficir. Med službovanjem na "jugu" si je pridobil velik ugled in porajoča Titova oblast je rabila tudi ugledne ljudi. Ta nastajajoča oblast pa na jugu, v drugi polovici vojne, ni kazala toliko proticerkvenega naziranja kot pri nas. Obnašala se je dokaj korektno in zato msgr. Zakrajšek korektnega sodelovanja ni odklonil. Spoznal se je celo v nekaterimi vojaškimi in političnimi voditelji v Makedoniji in zaradi korektnosti so ga zelo cenili.

Med Tržičani je poznan tudi naslednji primer. Ko je bila nekoč v Makedoniji delegacija društva tržiških rez. oficirjev, je generalpolkovnik Apostolovski iskal nekoga iz Tržiča, da bi g. Zakrajšku nesel neko zbirko fotografij. Teža je general našel, je pa nosilca spravil v veliko začrege, kako naj naslovníku odda paket, ker si sam ni upal prestopiti farovškega praga. Končno je našel nekoga, ki je to storil.

Proticerkveno usmerjeni tržiški oblastniki so bili prisiljeni počasi popuščati v javnem nasprotovanju g. Zakrajšku. Niso pa mirovali proti vernikom. Znan je primer občinskega partijskega sestanka na Skali. Dve uri je trajalo proticerkveno obrekovanje in obtoževanje, tudi tistih partijcev, ki so bodisi privolili v cerkveni krst, poroko ali kaj podobnega. Temu je končno naredil konec šele delegat iz Ljubljane, ki seveda pričarij in ljudi ni poznal in razumel in je zato priporočil, da s tem nehajo. Vsi, ki so bili obtoženi religioznosti so bili v tistem času šikanirani in celo vrženi iz služb. Veliko tega so počenjali tudi v režiji sindikata.

O številnih kršitvah osnovnih človeških pravic je med starejšimi Tržičani veliko znanega. Msgr. Viktor Zakrajšek je bil velika opora preganjanim ljudem. Iz lastnih izkušenj ve marsikatero zgodbo tudi g. K.L.. Ena od teh je, da so priredili ob priliki zažiga škofa Vovka v tržiški predilnici sestanek v podporo temu dejanju. Oglasil pa se je znani tržiški pevec Ivan Ahačič s pripombo, da smatra, da zažiganje ljudi ni primerno ali človeško dejanje. Zaradi pripombe so ga kljub priljubljenosti prestavili na manj ugledno delovno mesto.

(SE NADALJUJE)

TRŽIŠKI
RAZGLEDI

POSTANITE NAŠ
NAROČNIK!

KRŠČANSKI SOCIALNI
NAUK

Že Apostolska dela poročajo, kako je zelo je bil v prvi Cerкви razvit med kritjani socialni in karitativni čut. O življenju kristjanov po prvih binkoštin je mogel apostol Luka zapisati: "Vsi pa, kateri so vero sprejeli, so vsi skupaj imeli vse skupno; posestva in premoženje so prodajali in jih razdeljevali med vse, kolikor je kdo potreboval" (Apd 2,44-45). V skrbi za socialno ogrožene vdove so izbrali sedem diakonov, sedem mož, ki so bili na dobrem glasu (Apd 6, 1-5). Pavel je na svojih apostolskih potovanjih napravil tudi nabirko za Cerkev v Jeruzalemu, ki je bila v stiski. "V sedanjem času naj vaša obilica odpomore njih pomankanju", je spodbujal Korinčane (2 Kor 8,14).

Skozi stoletja so nastajale vedno nove redovne družbe bratov in sester, ki so v krščanskem duhu skrbeli za človeka v stiski. Pri nas so npr. ogromno dobrega naredile usmiljenke. Bile pa so tudi razne bratovščine vernih laikov, ki so lajšale bedo človeka. Na socialnem področju se je s krščanstvom prežeti duh odražal v ustanovi cehov, kjer so bila izdelana točna pravila, ki niso dopuščala izkoriščanja vajencev in pomočnikov.

V 19. stol. pa smo priča naglemu industrijskemu razvoju, vdirati začne v življenje vse bolj novodobno poganstvo in to je krepko razburkalo na resnici, pravičnosti in krščanski ljubezni utemeljene medsebojne odnose. Neizprosno stremljenje po čim večjem dobičku je razdelilo ljudi v peščico bogatašev, ki so imeli v rokah tudi škarje in blago za krojenje zakonodaje po svojem okusu, in na velike množice ubogih delavcev, ki so bili včasih v naravnost suženskem položaju. Na novo nastali položaj je Cerkev takoj reagirala. Znan je nastop škofa Kettelera, ki je bil Marxov sodobnik. Ketteler je socialno vprašanje celo predlagal za obravnavo na prvem vatikanskem koncilu 1870.

Zaradi izredno resnega položaja je 15. maja 1891 izdal veliki papež Leon XIII. prvo socialno okrožnico Rerum novarum. To je začetek sistematično obdelanega krščanskega nauka, ki so ga kasnejši papeži glede na nove razmere še razvili. Leon XIII. in za njim Pij XI. zatrjujeta, da na zapletena socialna vprašanja brez vere in Cerkev sploh ni mogoče vredno odgovoriti.

Leon XIII. se je pogumno spoprijel z dvema napačnima sistemoma, ki sta ponujala odgovor na dani položaj. Po eni strani je bil že navzoč socializem (komunizem), ki je tajil osebno lastnino in osebno svobodo tudi na ekonomskem področju. Rešitev je videl v revoluciji, v uporu delavcev zoper tiste, ki so imeli kapital. Po drugi strani pa je bil navzoč liberalizem, ki je vrednotil človeka samo po merilu koristnosti in se ni oziral na načelo pravičnosti.

V okrožnici Rerum novarum papež jasno pove, da ima človek po naravnem pravu pravico do osebne lastnine. Teorijo, ki trdi, da bi do vseh stvari imeli vsi enake pravice, imenuje fantastično iznajdbo, ki končno pripelje vse ljudi brez razlike v enako bedno in enako usmiljenja vredno stanje (prim. RN 12). Skratka za zdrav razvoj gospodarskega življenja je osebna lastnina potrebna.

Leon XIII. je odločno zavrnil tudi revolucijo, sovraštvo med svetom kapitala in svetom dela. Eno in drugo je potrebno, zato naj bo med obojima dogovor in sodelovanje, dopolnjevanje in medsebojna pomoč. Zoper razredni boj je papež postavil načelo solidarnosti.

Zoper liberalizem pa Leon XIII. vedno znova poudarja pravičnost vseh in do vseh. Na osnovi pravičnosti ima delavec, ki spolnjuje svoje dolžnosti, pravico do pravične plače. Delavec, ki spolnjuje svoje dolžnosti in varčno ter urejeno živi, ima pravico do take plače, da se more preživeti (RN 34). Papež je v okrožnici branil delavce, ki so bili pogosto brez pravic. Zagovarjal je načelo pravičnosti tudi do najbolj ubogih.

O pravicah govori Leon XIII. vedno v povezavi z dolžnostmi. Tega dvojega ni mogoče ločevati.

Tudi fizično delo ni nekaj sramotnega. V tem pogledu nam je zgled sam Jezus in celotna sveta Družina. Papež se zavzema za človekov celotni razvoj. Ta vidik so kasnejši papeži še posebno razvili. Vsi ljudje so enaki po dostojanstvu.

Leon XIII. je v okrožnici jasno povedal poslanstvo Cerkev in dolžnosti države pri reševanju socialnega vprašanja. V tretjem delu svoje okrožnice pa je poudaril pravico delavcev do združevanja. Cerkev je bila vedno naklonjena ustanavljanju združenj, katerih namen je zaščita delavcev in njihova medsebojna pomoč. Ljudje imajo pravico svobodno ustanavljati taka združenja. Država jih mora spoštovati in braniti. Sindikati in njim podobne organizacije so nekaj zakonitega.

Pomen prve socialne okrožnice je bilo opozorilo na moralno razsežnost pri reševanju socialnega vprašanja. Prebudila je tudi zavest o mednarodni in svetovni razsežnosti ljubezni in solidarnosti.

Zdravilo za spremembo družbe vidi Leon XIII. v povratku h krščanskemu življenju in nramnosti. V okrožnici Rerum novarum je zapisal: "In ker lahko le vera ... popolnoma odstrani zlo, naj preudarijo vsi, da je treba najprej prenoviti krščansko nramnost, brez katere bodo vsa ona umna sredstva, ki se zdijo najbolj primerna, malo pripomogla k razrešitvi teh vprašanj" (RN 45). Zato ni čudno, da malo pred navedeno mislijo papež Leon XIII. poudarja, da morajo delavska združenja temeljiti na veri: »Jasno je, da je treba gledati na glavni namen, ki je spopolnitev vere in nramnosti in je treba predvsem po tem namenu urejati ves družbeni red. Sicer bi se združenje sprevrglo v drugo obliko in bi ne bilo mnogo boljše od vrste skupnosti, ki zanje navadno verske zadeve nimajo nobene vrednosti.

Kaj sicer koristi delavcu, če si preko društev zagotovi veliko materialnih dobrin, če pa je ob pomanjkanju duhovne hrane v nevarnosti duša na poti v zveličanje. »Kaj namreč koristi človeku, če si ves svet pridobi, svoje življenje pa pogubi« (Mt 16,26; Mr 8,36). To naj bo namreč razločno znamenje, po katerem naj se razlikuje krščanski človek od pogana, kot nas uči Kristus: »Po vsem tem sprašujejo pogani... Išcite najprej božje kraljestvo in njegovo pravico in vse drugo vam bo navrženo« (Mt 6,32.33). Če pri Bogu iščemo izvor, bomo dali kar največ prostora verski vzgoji, da bo vsak posameznik spoznal svoje dolžnosti do Boga: naj dobro ve, kaj je treba verovati, kaj upati in storiti zaradi večnega odrešenja. S kar največjo skrbjo naj se oborože zoper zmotna mnenja in različne mamljive zapeljivosti. Delavca je treba spodbujati k češčenju Boga in k skrbi za vero, izrecno pa k posvečevanju praznikov. Uči naj se spoštovati in ljubiti Cerkev, našo skupno mater; prav tako pa tudi biti pokoren njenim zapovedim in redno prejemati zakramente, ki so božje orodje za čiščenje dušnih madežev in za pridobivanje svetosti" (RN 42).

ANDREJ PIRŠ

ZLATA MAŠA V KRIŽAH

Gospod *Stanko Jazbec*, duhovnik v daljni Južni Kaliforniji je imel v rojstni fari - v Križah 4. septembra 1994 zlato mašo. To si je zelo želel. Mogoče še bolj, ker živi in deluje večinoma med tujci - Američani in Španci.

Kljub službeni oddaljenosti od Slovencev mu gre slovenska beseda gladko. Še posebno željo pa čuti do lepe slovenske cerkvene in narodne pesmi. Ker je veliko storil po narekovani dolžnosti, mu želimo sedaj več izpolnjenih osebnih želja!

BORNOVI NE PRISTAJAJO NA ODLOČITEV TRŽIŠKE OBČINE

Nasledniki barona Borna iz Jelendola so pri tržiški občini vložili zahtevek za denacionalizacijo. Po dolgotrajnem postopku je občinska komisija vlogo opredelila kot neutemeljeno in jo zavrnila. V postopku je bilo sicer ugotovljeno, da je bil Born jugoslovanski državljani, vendar pa mu je posestvo zaplenil nemški Rajh leta 1941 zaradi njegovega židovskega porekla.

Bornovi zato lahko zahtevajo odškodnino (nekateri informacije govorijo tudi v to smer, da jo je baron Born že dobil) od sedanje nemške države. Res je, da je jugoslovanska država z odločbo to posestvo Bornu še enkrat odvzela, vendar pa določba v zakonu o denacionalizaciji preprečuje vračanje.

Vendar pa zadeva še ni zaključena, saj je sedanji odvetnik Bornovih izdal zahtevek po ponovitvi obravnave in je okvalificiral občinsko odločbo kot neutemeljeno.

VRTIČKARJI POD GRADOM

V prejšnji številki Tržiških razgledov smo poročali o dogodkih pod gradom. Ugotovljeno je bilo, da je Območna enota Sklada kmetijskih zemljišč in gozdov v Kranju res sklenila najemno pogodbo z novimi vrtičkarji. Vodja izpostave B. Farčnik navaja, da zaradi preobilice dela ogledov terena ne delajo. Tržiški občinski uslužbenci se sedaj prizadevajo, da najdejo zamenjavo za nove vrtičke, mi pa upamo, da se kaj takega ne bo več zgodilo. Če nek uradnik nima toliko časa, da bi se na terenu prepričal o stanju in ne upošteva prostorskega plana (kjer je določena namembnost prostora), naj vsaj povpraša občinske organe in krajevno skupnost za mnenje.

Tržičani zato upravičeno pričakujemo, da država svoje ravnanje z zemljo in gozdovi na območju naše občine spremeni.

LJUBELJSKO STRAŽNICO BODO PRENOVILI

Licitant za najem stražnice Dušan Koren iz TGT namerava po podpisu najemne pogodbe začeti z obnovitvenimi deli že oktobra letos. Namembnost bivše stražnice bo usklajena z bližnjimi ostanki koncentracijskega taborišča, saj bo v stražnici urejen tudi muzej. Glavnina stražnice pa bo namenjena predvsem mladinskemu turizmu, ki je v Sloveniji še nerazvit.

RAZISKOVALEC DOVŽANOVE SOTESKE DR. FRANZ KAHLER PONOVO PRI NAS

Leta 1937. je geolog dr. Franz Kahler skupaj z ženo Gustavo raziskoval v Dovžanovi soteski. Pri tem je odkril v kameninah živalco, ki je živela pred 280 milijoni let. Imenoval jo je Schwagerina Carniolica. Dne 6. septembra letos pa si je v visoki starosti 95 let ponovno ogledal Dovžanovo sotesko.

KMALU BODO LOKALNE VOLITVE

Konec leta se bliža in z njim tudi volitve v občinski svet in volitve župana. Po novem bo župan izvoljen neposredno, zato bomo v prvem krogu izbirali med več kandidati, v drugi krog pa bosta prišla dva in izvoljen bo tisti, ki bo dobil večino glasov Tržičank in Tržičanov. Po razgretem političnem življenju v prestolnici se bliža vroča jesen tudi Tržiču.

NOVA RUBRIKA

V VSAKEM SMEHU JE DELČEK RESNICE

Na Šuštarski nedelji je gostišče Smuk organiziralo skoke z elastiko. Tržičan zavzeto opazuje skoke, nato pa komentira: "Bodo pa morali več dati kot 3.800 SIT, da bom skočil!"

V tednu pred Mednarodno tekmo na rolnah so luknje na Cankarjevi cesti dobila novo asfaltno vsebino. Kljub temu smo Tržičani poskrbeli, da je bilo zaradi preostalih lukenj kar nekaj padcev na teku članov častnega odbora. Poleg enega padca predsednika TD Lada Srečnika (ki pa je bil dobro zaščiten) je najhujše padce doživel tržiški rojak Stane Valant (sedaj direktor Nacionalne finančne družbe). Vodja projekta za cesto v Križah Janez Bečan je tokrat le slikal. Mogoče se tudi glavni tržiški cesti v naslednjem letu kaj dobre obeta?

TRŽIŠKI RAZGLEDI

Tržiške razglede izdaja OO SKD Tržič. UREJA UREDNIŠKI ODBOR. ODGOVORNI UREDNIK: EVGENIJ VALIAVEC. NASLOV UREDNIŠTVA: UREDNIŠTVO TRŽIŠKIH RAZGLEDOV, TRG SVOBODE 18, 64290 TRŽIČ. TELEFON UREDNIŠTVA: 064/53 051, INT. 34. CENA ŠTEVILKE 30,00 SIT. RAČUNALNIŠKI PRELOM: ASTRUM D.O.O., TRŽIČ • TISK: TISKARSTVO UZAR, TRŽIČ. NAKLADA 2.000 IZVODOV.